

DONJE MEĐIMURJE*

Regionalni prikaz

SILVESTAR LACI

Uvod. Međimurje je dio sjeverne Hrvatske neposredno uz državnu granicu prema Mađarskoj.

Podjela Međimurja na Gornje i Donje proizlazi iz reljefnih osobina kraja. Gornje Međimurje je brežuljkasto; Donje obuhvaća dravsko-mursku nizinu i nešto viši prostor na sjeverozapadu — krajnji izdanak Međimurskih Gorica. Donje Međimurje je prema sjeveroistoku i istoku prirodno dobro omeđeno Murom, odnosno državnim granicom, a isto tako i na jugu s Dravom. Granica Donjeg Međimurja na zapadu i sjeverozapadu, tj. prema Gornjem, uzeta je po međama onih katastarskih općina koje se najprikladnije poklapaju s morfološkim osobinama prostora.

Izostavljeno je područje Čakovca i njegove uže okolice (iako i to spada u Donje Međimurje) jer ono ima, pod utjecajem grada, osobine koje se razlikuju od onih, čisto agrarnih karakteristika ostalog dijela obrađivanog kraja.

Ovako ograničeno Donje Međimurje obuhvaća 48 katastarskih općina u ukupnoj površini od 453 km². To je 62,5% površine¹ na kojoj živi 61,3% stanovništva Međimurja.²

Prirodne osobine. U prostoru Donjeg Međimurja reljefno se izdvajaju dva glavna dijela kraja: viši prostor na sjeverozapadu i aluvijalna dravsko-murska nizina na jugu i istoku. Najbolje je izražena južna međa višeg prostora u odnosu na okolni niži kraj, nju čini tzv. »dravska stepenica«. To je zapravo pleistocena lijeva obala Drave (fot. 1). Kako je povišeni prostor na sjeverozapadu sastavljen od ilovina, pijeska i šljunka, očito je da je nastao riječnim nanosima. Na njemu nema mnogo tekućica, zbog vodopropusnosti tala, ali je više plitkih udolina vjerojatno fluvijalnog postanka. Činjenica da te udoline ne prelaze »dravsku stepenicu« tj. ne zalaze u aluvijalnu nizinu Drave, upućuje da je viši prostor pleistocene starosti.³

* Članak je izvod iz rada koji je primljen kao diplomatska radnja iz geografije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, u lipanjskom roku 1962. god.

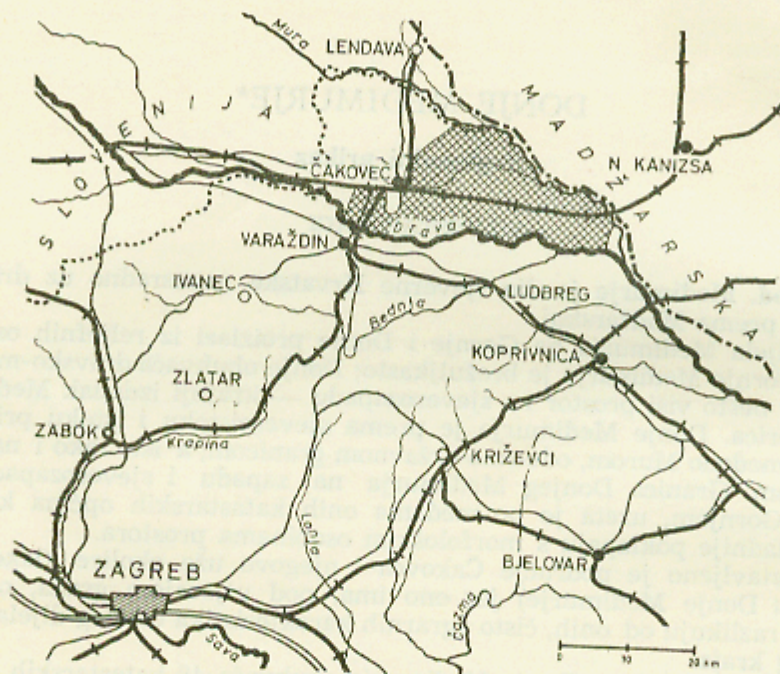
¹ Međimurje ima oko 724 km².

² 1953. godine Međimurje je imalo 112 551 stanovnika.

³ Z. Dugački, »Međimurje«, str. 12, Čakovec 1936.

Aluvijalna nizina Drave i Mure je geološki vrlo mlada tvorevina nastala nanosima obiju rijeka.

Rijeke imaju znatan pad (Drava 0,726‰), pa je znatna i brzina toкова (Drava oko 1,7 m/sek). Obale su niske, te je nizina zato često plavljena, tim više što je temeljnica na maloj dubini (prosječno 3—4 m, a u

Sl. 1. Orientaciona skica.
Šrafirano označava obrađivano područje.

Fig. 1. Esquisse d'orientation.
Partie hachurée indique le territoire étudié.

blizini rijeka na svega 1—2 m). Od cijelog poplavnog prostora Međimurja najjače su ugroženi najniži predjeli uz Muru kod Goričana i Kotoribe, te uz Dravu kod Donje Dubrave.

Ceste poplave velikih razmjera tražile su društvenu intervenciju, ali se većim melioracionim radovima prišlo tek 1953. god. kada je osnovana vodna zajednica. Ona je do sada izvela najglavnije radove (izgrađeno je oko 63 km kanala i oko 9 km nasipa), pa je podvodnost terena znatno smanjena, što se odrazilo u povećanju poljoprivredne proizvodnje (sl. 2.).

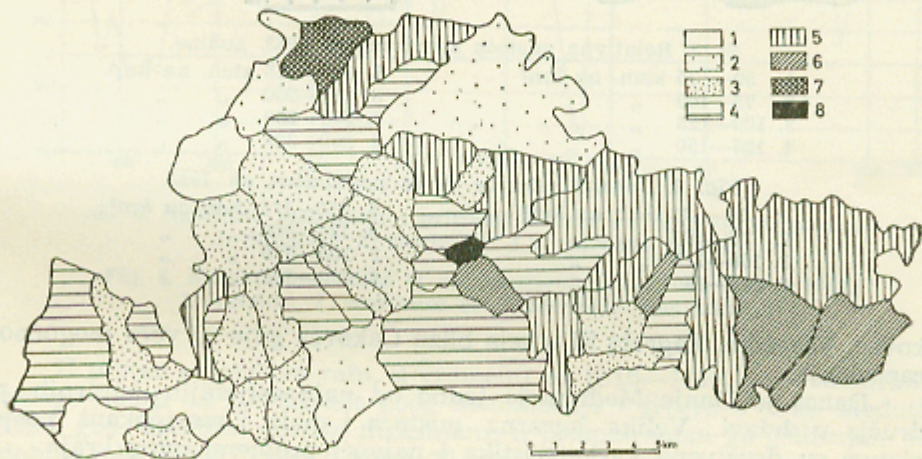
Utjecajem pedogenetskih faktora razvili su se različiti tipovi tala. Najmanje plodna su često plavljena tla uz tekućice, pa se znatnim dijelom iskorišćuju kao prirodne livade i pašnjaci. Kod sadašnjih vodnih prilika kao najplodnija tla mogu se smatrati aluvijalno-močvarna karbonatna tla koja uglavnom zahvaćaju centralni dio Donjeg Međimurja, pa su najvećim dijelom obrađena.

Na tlima ovog prostora primarnu vegetaciju su činile šume hrasta, brijesta, jasena i graba. Današnji vegetacijski pokrov je drukčiji i ugiavnom ga čine poljoprivredne kulture, što je rezultat stoljetnog društvenog utjecaja.

Znatna naseljenost već u 18. stolj. uvjetovala je rano krčenje šuma. Od legendarnih prostranih močvarnih šuma Donjeg Međimurja sredinom 19. stolj. ostalo je vrlo malo. 1895. god. u ovom prostoru bilo je još svega oko 4340 ha šume, što je tek oko 10% ukupne površine Donjeg Međimurja.⁴

Stoljetna krčenja radi dobivanja oraničnih i pašnjačkih površina a kasnije i planska eksploatacija šuma, dovele su do toga da je danas Međimurje šumom vrlo siromšan kraj. Godine 1959. ukupna površina šuma u Donjem Međimurju iznosila je svega 2820 ha, što je oko 6,5% cjelokupne površine. Od toga je 53% privatno, a ostalo državno i zadružno vlasništvo.

Stanovništvo. Donje Međimurje je prostor stare naseljenosti, a to dokazuju i najstariji popisi župa (1334 i 1501 g.) i rano iskrčene šume. U drugoj polovici 19. stolj. to je već gusto naseljen kraj. Godine 1890. rela-

Sl. 2. Relativna gustoća stanovništva 1890. godine.

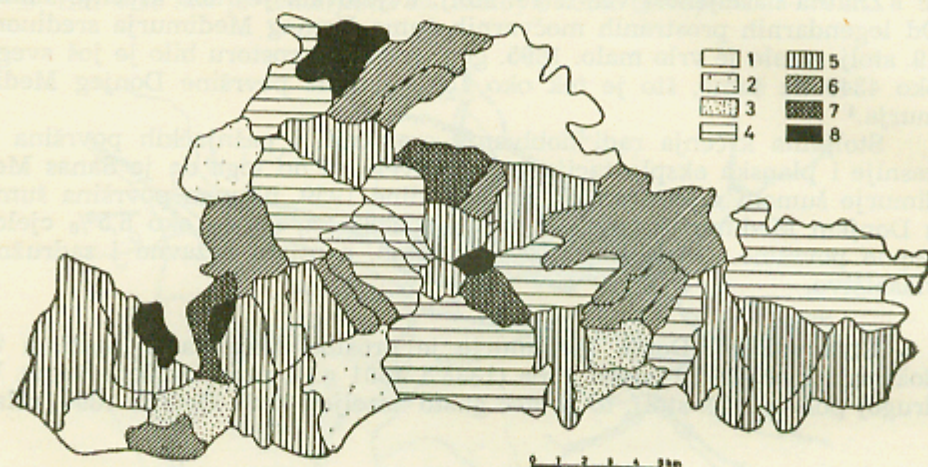
1. 25—50 stan. na km ²	5. 125—150 stan. na km ²
2. 50—75 " "	6. 150—175 " "
3. 75—100 " "	7. 175—200 " "
4. 100—125 " "	8. preko 200—(243) "

Fig. 2. Densité relative de la population en 1890.

1. 25—50 hab. au km ²	5. 125—150 hab. au km ²
2. 50—75 " "	6. 150—175 " "
3. 75—100 " "	7. 175—200 " "
4. 100—125 " "	8. plus de 200 (243)

⁴ A Magyar Korona országainak »Mezőgazdasági statisztikája«, str. 246—264, Budapest 1897.

tivna gustoća je već 108 st./km². Godine 1953. relativna gustoća u Donjem Međimurju je 153 st./km², a mnogo je porasla u zapadnom dijelu, dok je u istočnom tek neznatno. Tome je uzrok stalno iseljavanje i preseljavanje stanovništva iz graničnog istočnog dijela u obližnje gradske centre (Ča-

Sl. 3. Relativna gustoća stanovništva 1953. godine.

1. 50—75 stan. na km ²	5. 150—175 stan. na km ²
2. 75—100 " "	6. 175—200 " "
3. 100—125 " "	7. 200—250 " "
4. 125—150 " "	8. 250—325 " "

Fig. 3. Densité relative de la population en 1953.

1. 50—75 hab au km ²	5. 150—175 hab au km ²
2. 75—100 " "	6. 175—200 " "
3. 100—125 " "	7. 200—250 " "
4. 125—150 " "	8. 250—325 " "

kovec, Varaždin, Zagreb) ili u sela blizu Čakovca gdje su veće mogućnosti zaposlenja.

Danas je Donje Međimurje jedno od najnaseljenijih agrarnih područja u državi. Velika agrarna gustoća i mali i rascjepkani posjedi glavna su društvena karakteristika i najveći problemi ovog kraja.

Kretanje broja stanovnika. Tabela 1 pokazuje kretanje broja stanovnika Donjeg Međimurja prema popisima:

Godina popisa	1857.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.
Broj stanovnika	36 260	43 812	49 051	53 183	59 374	61 229	62 529	68 528	68 841

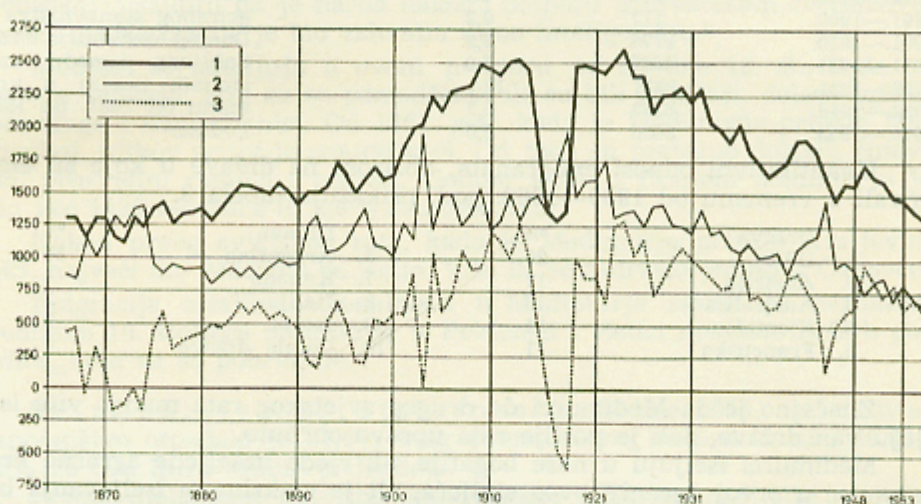
Od 1857. god. pa do 1953. god. broj stanovnika je konstantno rastao. Međutim, u novije vrijeme postoje indikacije⁵ da broj stanovnika Donjeg Međimurja čak i opada od 1953. god. Tome su uzrok smanjeni prirodni prirast i veliko iseljavanje.

⁵ Prema još neobjavljenom popisu stanovništva 1961. g. broj stanovnika je opao u svim općinama Međimurja, osim u općini Čakovec, gdje je povećan.

Kvantitativne osobine stanovništva detaljnije se mogu upoznati analizom nataliteta, mortaliteta i prirodnog prirasta.⁶

Karakteristika razdoblja od 1865—1900. god. je sve veći porast nataliteta. Porast mortaliteta je manji, osim u kratkom periodu od 1871—74, kada je naglo povećan, što je posljedica raznih epidemija.

U periodu od 1900—1915. god. broj poroda naglo raste i uvjetuje veliki prirodni prirast usprkos velikog broja pomora. Životne prilike postaju sve teže, siromaštvo sve očitije, a emigracija je sve snažnija.

Sl. 4. Natalitet, mortalitet i prirodni prirast od 1866—1953. godine.
1. natalitet, 2. mortalitet i 3. prirodni prirast.

Fig. 4. Natalité, mortalité et accroissement naturel de 1866 à 1953.
1. natalité, 2. mortalité et 3. accroissement naturel.

U prvom svjetskom ratu, u vremenu od 1916—1918. god., natalitet je mnogo manji od mortaliteta zbog mobilizacije i žrtava u ratu. Međutim, 1924. god. natalitet dostiže maksimum u promatranom 90-godišnjem razdoblju (oko 41‰). Treći decenij 20. stoljeća je doba najintenzivnije emigracije. Svjetska ekonomska kriza teško pogađa sezonske radnike jer ima manje ponude za rad.

Od 1924. pa do 1955. god. broj poroda naglje opada od broja pomora, koji pred kraj drugog svjetskog rata ponovo raste. U razdoblju drugog svjetskog rata natalitet je još uvijek veći nego 1955. god. (1953. god. natalitet je 21,5‰, a mortalitet 12,4‰). U drugom svjetskom ratu stanovništvo Međimurja nije stradalo kao u prvom svjetskom ratu.

Od 1948—1953., god. linije pomora i prirodnog prirasta se isprepliću što dokazuje da broj stanovnika u tome razdoblju stagnira.

⁶ Na slici 5. sumirani su podaci matičnih knjiga 13 župa (Sv. Juraj u Trnju, Kotoriba, Prelog, D. Dubrava, Draškovec, M. Subotica, Goričan, Sv. Marija, D. Vidovec, Podturen, Nedelišće, Belica i Dekanovec) za razdoblje od 1865. do 1955. g.

Migracije. Veliki prirodni prirast, a male mogućnosti zaposlenja u zavičaju, prisiljavaju Međimurce već krajem 19. stoljeća da iseljuju. Iseljavanje je uglavnom bilo usmjereno u prekooceanske zemlje zatim u Zapadnu Evropu.

Na osnovu odnosa broja stanovnika koji se mogao očekivati prema prirodnom prirastu i popisom utvrđenog broja određen je broj emigrirano stanovništva.

Razdoblje	emigriralo	% svega stanovništva
1881.—1890.	392	0,8
1891.—1900.	117	0,2
1901.—1910.	1775	2,9
1911.—1921.	4632	7,0
1922.—1931.	8631	12,1
1932.—1948.	6233	8,2
1949.—1953.	3656	5,0

Tabela 2. — Broj emigriranog stanovništva iz Donjeg Međimurja u razdobljima između uzastopnih popisa u vremenu od 1881. do 1953. godine.

Kvantitativni odnosi emigranata, obzirom na države u koje su emigrirali u vremenu od 1900—1960. god, prikazuje tabela 3.

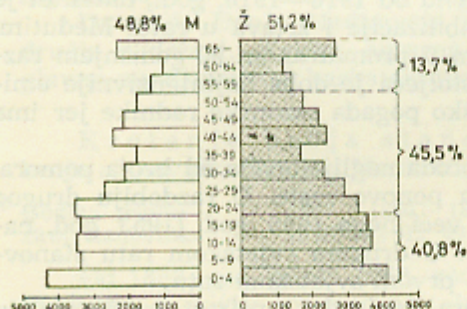
Država	%	Država	%
1. USA	20	6. Argentina	10
2. Austrija	17	7. Kanada	4
3. Australija	16	8. Italija	2
4. Njemačka	12	9. Izrael	2
5. Francuska	11	10. Ostale države	4

Značajno je da Međimurci do drugog svjetskog rata mnogo više iseljuju van države, dok je poslije rata upravo obrnuto.

Međimurci iseljuju u naše bogatije, ali rjeđe naseljene agrarne krajeve već u prvoj deceniji ovog stoljeća, ali je maksimum iseljavanja bio od 1927. do 1929. god. Prodavali su svoje male, nerentabilne posjede i kupovali veće komplekse zemlje u Slavoniji (Veliki Zdenci, Cerna). Iseljuju pojedinačne porodice. Propali su svi pokušaji stvaranja kompaktnih međimurskih naselja sistematskom kolonizacijom.⁷

Poslije drugog svjetskog rata dolazi do novog vala iseljavanja i u različite naše krajeve. Računa se da se u ovom periodu iselilo iz Donjeg

Međimurja oko 800 porodica, tj. oko 3500 stanovnika. Oko 2/3 ih je otišlo u Baranju (Čeminac, Kozarac), a ostali u Podravinu (Hlebine, Pitomaču, Valpovo), istočnu Hrvatsku (Županju, Vinkovci), u Istru (Motovun) i dr.

Sl. 5. Dožna struktura stanovništva 1953. godine.

Fig. 5. La structure d'âge de la population en 1953.

Najviše se iselilo iz velikih, prenapučenih i siromašnih sela sjevernog i istočnog dijela Donjeg Međimurja: iz Goričana oko 500 ljudi, Marije na Muri i Novakovca po oko 200, Domašince i Hodošana po oko 150 itd.

⁷ Z. Dugački, »Međimurje«, str. 29, Čakovec 1936.

Dobna struktura. Dobna piramida se pravilno suzuje od baze prema vrhu (sl. 5)⁸. Manje suženje kod godišta 5—9 i mnogo izraženih kod godišta 30—34, 35—39 posljedica su smanjenog nataliteta i povećanog mortaliteta u drugom, a naročito u prvom svjetskom ratu.

Nacionalni sastav. Iako ima granični položaj, Međimurje spada u naše nacionalno najčišće krajeve. Hrvatski značaj ovog područja održao se usprkos dugih i upornih pokušaja mađjarizacije (1861—1918. g. i 1941. do 1945. god.). Povoljna je bila okolnost što je Međimurje pripadalo zagrebačkoj biskupiji pa je narod nalazio potporu u hrvatskom svećenstvu. Proces mađjarizacije je bio zahvatio samo inteligenciju.⁹

Mađžari se naseljuju u ovom prostoru od sredine 18. st., kada na posjede velikaša, koji su se pomadžarili ili su bili Mađžari, dolaze uglavnom sluge i namještenici. Od 1861. god. kada je Međimurje pripalo Mađžarskoj, njihov priliv je znatno veći. Od tada su pretežno dolazili činovnici, prosvjetni radnici i trgovci. Godine 1890. u Donjem Međimurju je bilo već 1426 Mađžara ili 2,9% stanovništva.

Nakon prvog svjetskog rata, kada je Međimurje pripalo Kraljevini SHS, najveći dio Mađžara se iselio. Više ih se zadržalo jedino u Čakovcu.

Imigracija ostalih nacionalnosti u Međimurje sasna je neznatna. Sredinom 19. stoljeća naselilo se u Peklenici i Belici nekoliko čeških porodica, koje su se pohrvatile.

Stanovništvo po djelatnosti. Godine 1953. na aktivno stanovništvo otpadalo je 51,4% sveg stanovništva, na uzdržavano 46,6% i 2% su bila lica s ličnim prihodima.

Prema djelatnosti aktivno stanovništvo može se podijeliti u dvije osnovne grupe: a) na poljoprivredno stanovništvo otpada 72% i b) stanovništvo ostalih zanimanja čini 28% sveg aktivnog stanovništva.

Od aktivnog stanovništva ostalih zanimanja zaposleno je u:

građevinarstvu	6,4% aktivnog stanovništva
zanatstvu i uslugama	5,3% aktivnog stanovništva
industriji i rudarstvu	4,2% aktivnog stanovništva
saobraćaju i prometu	3,8% aktivnog stanovništva
upravi i šumarstvu	2,5% aktivnog stanovništva
van djelatnosti i nepoznato	5,8% stanovništva

Očito je da u gospodarstvu kraja dominira poljoprivreda. Ona je glavni izvor prihoda za preko 65% sveg stanovništva.¹⁰

Prenaseljenost i sezonsko iseljavanje. Veliki prirodni prirast uvjetuje, usprkos emigracije, agrarnu prenaseljenost nekih dijelova ovog područja već početkom 20. stoljeća. Agrarna prenaseljenost se do danas znatno povećala.

⁸ U vrijednostima piramide starosti obuhvaćeno je i 4 066 stanovnika triju sela: Mačkoveca, Mihovljana i Senkovca koja ne spadaju u obrađivano područje, ali se nisu mogla izdvojiti jer su podaci 1953. god. dani po općinama. Međutim, time je prava slika sasna neznatno izmijenjena, pa se to može i propustiti.

⁹ Z. Dugački, »Međimurje« str. 27, Čakovec 1936.

¹⁰ Godine 1953. u Donjem Međimurju bilo je 44 816 poljoprivrednih stanovnika.

Veliki prirodni prirast poljoprivrednog stanovništva, te prodaja i dijeljenje veleposjeda, odražavaju se u usitnjavanju parcela u posljednjih stotinu godina. Parcelaciju zemljišta možemo konstatirati na primjerima nekoliko katastarskih općina, što vrijedi i za sve ostale (tab. 5):

Katast. općina	Broj parcela 1858.	Broj parcela 1957.	Povećanje od 1858. do 1957. — u %
Jurčevac	585	1 809	309
Držimurec	703	2 855	406
Palovec	865	4 039	467
Belica	1 601	7 574	473

Proces usitnjavanja posjeda, koji još i danas traje, je vrlo brz. Ta je pojava u prošlosti, naročito poslije prvog svjetskog rata, dovela do velikog siromaštva poljoprivrednog stanovništva što se odrazilo u pojačanoj emigraciji. U novije doba proces postaje složeniji jer je značenje nepoljoprivrednih zanimanja sve veće.

Tabela pokazuje udio veličine posjeda u Donjem Međimurju 1960. godine.

Posjedi do 0,1 ha	5,2%	} 38,3%	} 94,5%
Posjedi od 0,1—1 ha	32,9%		
Posjedi od 1—2 ha	24,5%		
Posjedi od 2—3 ha	16,2%		
Posjedi od 3—5 ha	15,5%		
Posjedi od 5—8 ha	4,9%		
Posjedi od 8—10 ha	0,4%	} 5,5%	
Posjedi preko 10 ha	0,2%		

Skoro 40% svih posjeda su veličine do 1 ha. U skupinu do 5 ha spada gotovo 95% svih posjeda. Posjedi veći od 5 ha u Međimurju se već smatraju velikim, ali na njih otpada svega 5,5%. Prosječni posjed u Donjem Međimurju iznosi samo oko 2 ha.

Najveći agrarni pritisak je ili u čisto agrarnim dijelovima koji su udaljeni od većih centara te stanovništvo nema nikakve mogućnosti zaposlenja u drugim gospodarskim granama, ili pak uz riječne tokove, gdje su znatne površine tla male plodnosti i šume. Srednja agrarna gustoća u Donjem Međimurju je 124 st/km², a srednja poljodjelska gustoća 173 st/km².¹¹

Agrarnu prenaseljenost ovog prostora ilustriraju primjeri slijedećih nekoliko katastarskih općina:

Katast. općina	poljopr. st. 1953. g.	poljodj. P u ha	agrarna P u ha	poljod. P ma 1 polj. st. u ha	agr. P na 1 poljopr. st. u ha
M. Subotica	1 576	306	398	0,19	0,25
Podturen	1 934	412	504	0,22	0,26
D. Dubrava	2 389	612	755	0,26	0,31
Goričan	2 628	835	1 290	0,31	0,49
Belica	1 462	1 043	1 368	0,71	0,93

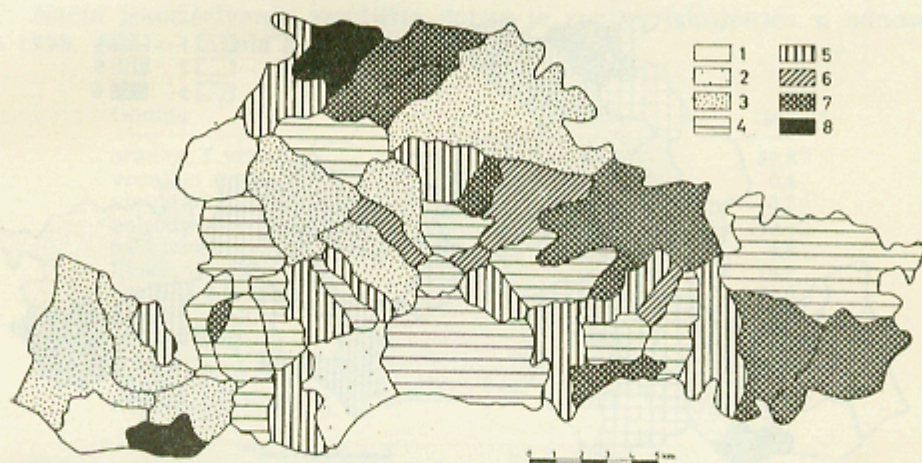
¹¹ Agrarna gustoća je broj poljoprivrednog stanovništva na km² agrarnog zemljišta, a poljodjelska gustoća je broj poljoprivrednog stanovništva na km² poljodjelskog zemljišta. Poljodjelsku površinu čine: oranice, vrtovi, voćnjaci i vinogradi, a agrarnu: oranice, vrtovi, voćnjaci i vinogradi, pašnjaci i livade (I. Crkvenčić: »Kretanje broja stanovnika Zumberačke gore kao odraz ekonomsko-geografskih prilika«, Geografski glasnik br. 21, str. 35—65, Zagreb 1960.

Pod pretpostavkom da jedan poljoprivrednik treba za život 1 ha obradive površine,¹² onda je Donje Međimurje imalo 1953. god. skoro 11.000 poljoprivrednih stanovnika previše.

Ukupna obradiva površina u ha	stvarni broj polj. stanov. 1953. god.	normalni broj poljoprivred. stanov.	višak poljoprivred. stanov.
34 095	44 816	34 095	10 721

U obrađivanom prostoru na jednog poljoprivrednog stanovnika u prosjeku dolazi samo 0,76 ha obradive površine.

Sl. 6. Poljodjelska gustoća stanovništva 1953. godine.

1. do 50 stan. na km ²	5. 201—250 stan. na km ²
2. 51—100 " "	6. 251—300 " "
3. 101—150 " "	7. 301—400 " "
4. 151—200 " "	8. 401—500 " "

Fig. 6. Densité agricole de la population en 1953.

1. à 50 hab. au km ²	5. 201—250 hab. au km ²
2. 51—100 " "	6. 251—300 " "
3. 101—150 " "	7. 301—400 " "
4. 151—200 " "	8. 401—500 " "

Ovih nekoliko primjera agrarne prenaseljenosti donekle objašnjavaju zašto Međimurci već decenijama odlaze u svijet u tako velikom broju. Pored iseljavanja još od kraja 19. stolj. oni odlaze i na sezonske radove. Male, rascjepkane i nerentabilne posjede potrebno je pomoći iz vana; zato obično jedan muški član domaćinstva (ponegdje i više) odlazi od kuće i nadoknađuje manjak.

Sezonsko ili povremeno iseljavanje iz Donjeg Međimurja nije nova pojava. Još prije prvog svjetskog rata odlazili su Međimurci u Mađar-

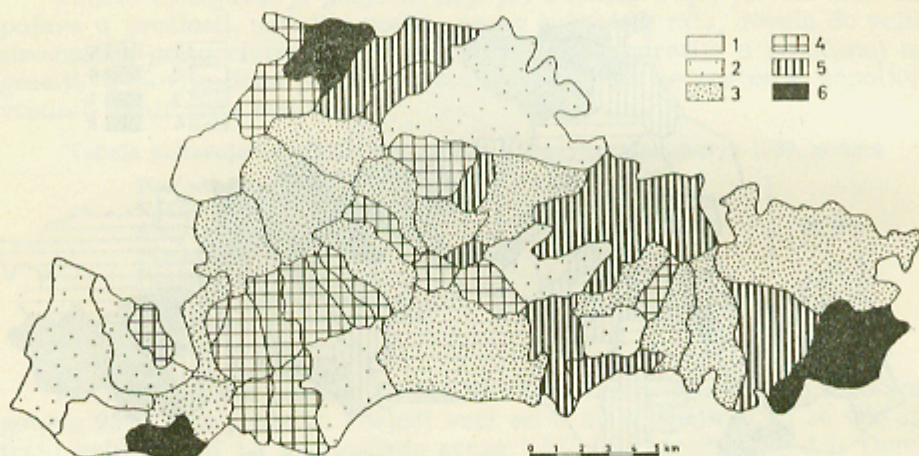
¹² R. Bičanić, »Agrarna prenapučenost«, Gospodarska sloga, Zagreb. Obradiva površina: oranice, vrtovi, voćnjaci, vinogradi i livade.

sku i radili kod gradnji željeznica ili su obavljali sezonske poljoprivredne radove.

Između dva svjetska rata najviše je Međimuraca odlazilo u Njemačku i Francusku, gdje su mogućnosti za rad bile veće nego u staroj Jugoslaviji.

Danas Međimurci zarađuju gotovo u svim krajevima države (sl. 10). Broj radnika iz Donjeg Međimurja zaposleni van Međimurja 1960. god.).

Većina ima stalno zaposlenje, ali su jako vezani za svoj kraj, te glavni dio svojih prihoda šalju kući i tako izdržavaju svoje obitelji i pomažu rodbinu. Manji je broj radnika koji rade van Međimurja samo povremeno — nekoliko mjeseci u godini. Mogućnosti zaposlenja u nepoljo-

Sl. 7. Agrarna gustoća stanovništva 1953. godine.

1. do 50 stan. na km ²	4. 151—200 stan. na km ²
2. 51—100 „ „	5. 201—250 „ „
3. 101—150 „ „	6. 301—400 „ „

Fig. 7. Densité agraire de la population en 1953.

1. à 50 hab. au km ²	4. 151—200 hab. au km ²
2. 51—100 „ „	5. 201—250 „ „
3. 101—150 „ „	6. 301—400 „ „

privrednim zanimanjima su najveće u industrijskim centrima Slovenije: Ljubljani, Mariboru, Celju i Jesenicama, zatim u Hrvatskoj: Zagreb, Sisak, Rijeka, te u najbližim većim centrima: Varaždinu i Koprivnici. U nabrojenim gradovima radi čak oko 80% svih radnika iz Donjeg Međimurja koji su zaposleni van Međimurja. Tačan broj radnika nemoguće je utvrditi.¹³ Pretpostavlja se da ih je u mjesecu maju 1960. god. bilo oko 7000 što je oko 10% stanovništva.

U Sloveniji rade pretežno polukvalificirani i nekvalificirani zidarski i poljoprivredni radnici, dok u Zagrebu rade uglavnom u »Čistoći« i kao radnici na pagama.

¹³ NOO-a ne vode o tome evidenciju. Prikazane vrijednosti su aproksimativne, a dobivene su u više ureda NOO-a.

Vjerojatno da ni u skoroj budućnosti svi Međimurci sposobni za rad, neće moći naći zaposlenje u svom užem zavičaju, te će i dalje posao tražiti u različitim mjestima naše zemlje.

Gospodarstvo. Vidjeli smo da u strukturi zanimanja prevladavaju poljoprivrednici. I ostali elementi sredine pogoduju ovom zanimanju.

Poljoprivreda. U gospodarstvu Donjeg Međimurja poljoprivreda ima glavnu ulogu. Već sredinom 19. stolj. naš kraj je bio dosta gusto naseljen agrarni kraj. Povoljniji prostori oko naselja već su odavno obrađeni, dok su podvodniji krajevi uglavnom bili slabiji pašnjaci i livade.

Način iskorišćivanja zemljišta danas je znatno izmijenjen u odnosu na 1895. god. — tabela 8 — u %:

Godina	1895.	1959.
oranice i vrtovi	48,4	59,8
voćnjaci	—	0,4
vinogradi	—	0,2
poljodjelska površina	48,4	60,4
pašnjaci	13,4	4,9
livade	15,8	18,7
agrarna površina	33,0	34,0
šume	9,6	6,5
trsici i bare	0,3	0,7
neploidno	7,1	8,3
ukupna površina	100,0	100,0

Karakteristično je veliko smanjenje ^{površina} šuma pod pašnjacima u korist poljodjelskih površina. Povećanje površina pod livadama odražava intenzivniji razvoj stočarstva.

Još krajem 19. st. znatni kompleksi zemljišta vlasništvo su veleposjednika: vlastele i crkve. Tako su 1895. god. u Donjem Međimurju grof Feštetić i manje crkve, imali oko 17% svih oranica, 16% livada, 10% pašnjaka i 100% šuma.¹⁴

Zemljište od kojih danas žive poljoprivrednici ovog kraja nešto je veće od onog u Donjem Međimurju, jer Međimurci imaju posjede i u Prekomurju, Podravini, a imućniji i u Mađarskoj. Poljoprivrednici općine Dekanovec imaju u Prekomurju oko 420 ha (uglavnom oranica), a poljoprivrednici iz općine Prelog i Kotoriba preko 500 ha (oranice, livade, vrbici) u Podravini.

Od svojih posjeda u Mađarskoj Međimurci danas nemaju nikakve koristi jer je 1949. god. dvovlasnicima zabranjen prijelaz preko granice. Posjedi u Mađarskoj su pretežno neobrađeni; njihova ukupna površina iznosi oko 890 ha. Uglavnom su to vinogradi (51,5% sveg zemljišta). Iako su to mali posjedi (prosječno ispod 1 k. j.), ipak su od njih neki vlasnici dobivali prosječno preko 30% ukupnih prihoda. Neobrađivanjem tog

¹⁴ A Magyar Korona országainak »Mezőgazdasági statisztikája«, Gazdaczimtar, str. 138—142, Budapest 1897.

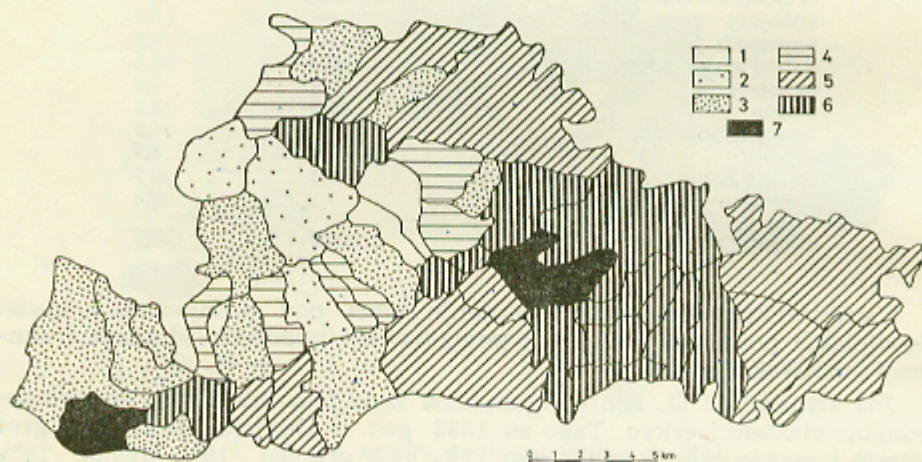
zemljišta¹⁵ ekonomska moć tih dvovlasnika je osjetno pala — čak za 1/3. Samo u kotoripskoj općini ima 988 dvovlasnika, dok ih je u drugim općinama manje.

Ratarska je produkcija uglavnom usmjerena na podmirenje domaće potrošnje, pa prevladavaju različite prehrambene kulture, npr. u 1959. god. (u ‰):

Pšenica	raž	ječam	zob	proso i dr.	kukuruz	žitarice ukup.	ind. bilje	povrće	krmno bilje
16	9	1	16	1	48	76	4	14	6

Među poljoprivrednim kulturama prevladavaju žitarice i na prvom mjestu je kukuruz. Velike površine zasijane kukuruzom karakteristične su za ljetnji izgled kraja.

Godine 1959. udio kukuruza u žitaricama prelazio je 50‰ u svim katastarskim općinama, osim u nekim na višem, ocjeditijem prostoru na

Sl. 8. Udio kukuruza u žitaricama 1959. godine u postocima.

1. 16—25 ‰	5. 66—75 ‰
2. 36—45 ‰	6. 76—85 ‰
3. 46—55 ‰	7. 86—95 ‰
4. 56—65 ‰	

Fig. 8. Partie de maïs dans les céréales en 1959, en pour cent.

1. 16—25 ‰	5. 66—75 ‰
2. 36—45 ‰	6. 76—85 ‰
3. 46—55 ‰	7. 86—95 ‰
4. 56—65 ‰	

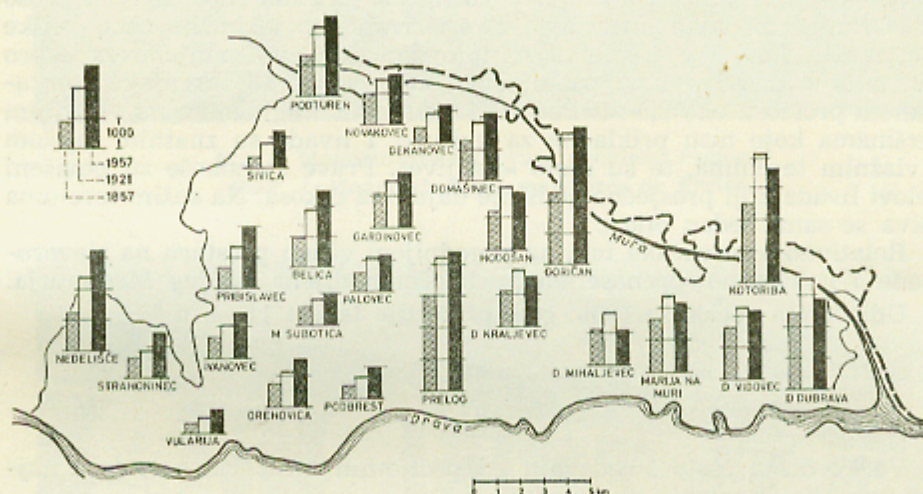
sjeverozapadu, gdje su najpogodniji uvjeti za uzgoj pšenice. Na vlažnijim terenima istočno od Hodošana i Preloga imamo gotovo monokulturu kukuruza (preko 75‰ svih žitarica), osim u tri krajnje katastarske općine

¹⁵ Godine 1958. procijenjeno je sve skupa na 212 miliona dinara zajedno s kletima.

na istoku Donjeg Međimurja (Kotoribi, D. Vidovcu i D. Dubravi), gdje se dosta uzgajaju i druge kulture (vrbova šiba i krumpir). Prostor monokulture kukuruza ima i najveću agrarnu gustoću, te je očito da gospodarske prilike utječu na vrste kultura. Glavnina kukuruza služi za prehranu stoke, a nešto se i izvozi. Prihod mu je oko 17 q/ha. Kada bi se poboljšala gnojidba, mogao bi se postići prosjek od najmanje 20 q/ha domaćeg kukuruza.

Na hibridni kukuruz otpada oko 15% svih kukuruza. Iako mu je u normalnoj godini prinos mnogo veći od domaćeg (oko 50 q/ha), siju ga pretežno poljoprivredne zadruge. Kod individualnih proizvođača je malo zastupljen jer njegova komušina nije pogodna za izradu različitih proizvoda domaće radinosti (torbi, otirača za noge i sl.).

Bijela žita se najviše uzgajaju na ocjeditijem prostoru na sjeverozapadu i na pogodnijim terenima jugozapada i juga. Tu se udio bijelih žita u žitaricama kreće od 36—85%. Od bijelih žita najviše se uzgaja

Sl. 9. Kretanje stanovništva većih naselja u hiljadama. 1857, 1921. i 1953. godine

Fig. 9. Mouvement de la population des habitats plus importants en millier 1857, 1921 et en 1953.

pšenica, zatim raž, dok su pod ječmom, zobi i ostalim žitaricama vrlo male površine.

Naglo raste udio visokorodne pšenice; dok je 1959. god. bio oko 16%, porastao je u 190. god. na čak preko 40% svih površina pšenice. Visokorodne sorte imaju mnogo veći prinos od domaćih (oko 40 q/ha). Veliki prinos zainteresirao je i individualne proizvođače, pa se površine pod pšenicom svake godine povećavaju na račun raži, ječma i zobi.

Oko 13% oranica 1959. god. bilo je pod krumpirom. Najviše ga uzgajaju poljoprivrednici općine Dekanovec jer mu pogoduju pjeskovita tla

uz Muru. Relativno mali prosječni prinos krumpira je zbog lošeg sjemena, šarenila sorti, nedovoljne gnojidbe, nezadovoljavajuće obrade itd. I pored toga jedino krumpir daje znatnije ratarske tržišne viškove. Kada bi se agrotehnika poboljšala, moglo bi se dobiti preko 150 q krumpira po ha.

Prosječni prinosi poljoprivrednih kultura su u posljednjih tridesetak godina, u cjelini, porasli. Kolebanje prinosa u pojedinim godinama uglavnom je uvjetovano vremenskim prilikama (minimalni prinosi za sušnih godina).

Slijedeća tabela pokazuje prosjeke prinosa (q/ha) glavnih poljoprivrednih kultura u Donjem Međimurju:

Godina	pšenica	raž	ječam	zob	kukuruz	proso	krumpir	livade
1930/39.	12	11	10	11	17	13	84	21
1948/57.	16	13	13	11	17	8	106	29

U Međimurju ima dosta međuusjeva. Obično se iza ranih glavnih usjeva — strnih žitarica siju ljetni postrni usjevi kao repa, heljda, proso i dr. Oranice se dakle intenzivno iskorišćavaju što je nužno zbog velike naseljenosti. Površine pašnjaka su u ovom stoljeću smanjene za skoro četiri puta u korist oranica, pa je danas omjer oranica i travnjaka u obrađivanom prostoru oko 2,5 : 1. Preostali pašnjaci su uglavnom na vlažnijim površinama koje nisu prikladne za kulture. I livade su znatnim dijelom na vlažnim terenima, te su često »šašljive«. Prave sjenokoše su povišeni dijelovi livada koji prosječno godišnje daju dva otkosa. Na sušim terenima dobiva se samo jedan otkos.

Relativno više voćaka ima na pogodnijem višem prostoru na sjeverozapadu i u agrarno prenaseljenom istočnom dijelu Donjeg Međimurja.

Udio vrsta voćaka u 1959. god. prikazuje tabela 11 — u %:

Sljive	jabuke	kruške	orasi	trešnje	višnje	breskve	kašjije	voćke ukupno
39	27	10	8	8	3	3	2	100

Voćke dosta često stradavaju od proljetnih mrazeva, a to je i najčešći uzrok jako kolebljivih prinosa.

Stočarstvo se u ovom kraju intenzivnije razvija tek u novije vrijeme. Danas je ono iza ratarstva najvažnija grana gospodarstva.

Napredak stočarstva očituje se u povećanju stočnog fonda u razdoblju od 1895. god.¹⁶ do 1960. god. — tab. 12:

Godina	goveda	konji	svinje	ovce	koze
1895.	17 741	5 261	17 277	9 833	139
1960.	29 359	6 724	43 524	381	—

Govedarstvo je imalo velike gubitke u drugom svjetskom ratu, pa je tek 1953. god. dostignuto predratno stanje. Najvažniji problem sada više nije brojčano povećanje stoke, već poboljšanje njezine kvalitete. Ako se

¹⁶ A Magyar Korona országainak »Mezőgazdasági statisztikája«, str. 246—264. Budapest 1897.

Fot. 1. Monokultura kukuruza nedaleko Preloga.
Phot. 1. Monoculture du maïs près de Prelog.

Fot. 2. Košaračko poduzeće u Prelogu.
Phot. 2. Atelier de vannerie à Prelog.

uračuna i podmladak, na jedno poljoprivredno domaćinstvo dolazi prosječno oko dvoje goveda.

U kotoripskoj općini je u cjelini lošija kvaliteta goveda nego u ostalom području Donjeg Međimurja, jer se tamo, zbog komercijalnih razloga, sve do rata, forsiralo konjogojstvo na račun govedarstva. Danas se upravo želi suprotno i jača govedarstvo na račun konjogojstva. Širi se simentalско govedo u kojem u dobro kombinirana svojstva radne sposobnosti s mužnošću.

Svinjogojstvo je u ovom stoljeću najviše napredovalo. Broj svinja je povećan skoro za tri puta u razdoblju 1895—1960. god., pa sada na jedno poljoprivredno domaćinstvo otpada prosječno preko tri svinje. Prevladava crno-šarena svinja.

Konjogojstvo je u posljednje vrijeme jako opalo. Opći tehnički razvitak potisnuo je konje kao radnu snagu. Nekada poznati međimurski poluteški konji belgijske pasmine, najviše su se uzgajali oko Preloga, Goričana i Kotoribe i još pred tridesetak godina izvozili naročito u Italiju i Njemačku. Sada jedan konj dolazi prosječno na preko dva poljoprivredna domaćinstva.

Nepoljoprivredna zanimanja. Najveću važnost imaju različiti zanati. U zanatskoj djelatnosti prvo mjesto zauzima izrada pletenih proizvoda od vrbove šibe i komušine. Pletenje košara od vrbove šibe raznih predmeta od komušine ima tradiciju u našem kraju. Još nakon prvog svjetskog rata proizvodilo se u kućnoj radinosti: četke za ribanje, brezove metle, najrazličitije košare, stolci i stolovi od vrbove šibe i drugo, i to naročito u kotoripskom kraju gdje je i danas središte te djelatnosti.

U zapadnom dijelu Donjeg Međimurja — u Nedelišću, Strahonincu i Savskoj Vesi razvila se slična aktivnost tek poslije drugog svjetskog rata — pletenje različitih proizvoda od komušine. Računa se da se 1960. god. bavilo oko 10.000 individualnih proizvođača ovim radovima u kućnoj radinosti. Njihove proizvode otkupljuju košaračka poduzeća i poljoprivredne zadruge.

Krajem 1959. god. u košaraštvu je bilo zaposleno oko 780 radnika u pet specijaliziranih košaračkih poduzeća: u Kotoribi (428 radnika), D. Vidovcu (161 radnik), D. Kraljevcu (90 radnika), Prelogu (66 radnika) i Čakovcu (35 radnika).¹⁷ Ubrzo je ostvaren čitav niz novih proizvoda, koji se prodaju na domaćem i stranom tržištu (Velika Britanija, SAD, Nizozemska, Švedska). Slijedeća tabela pokazuje udio (%) općina u pletarskoj proizvodnji (1959. god.):

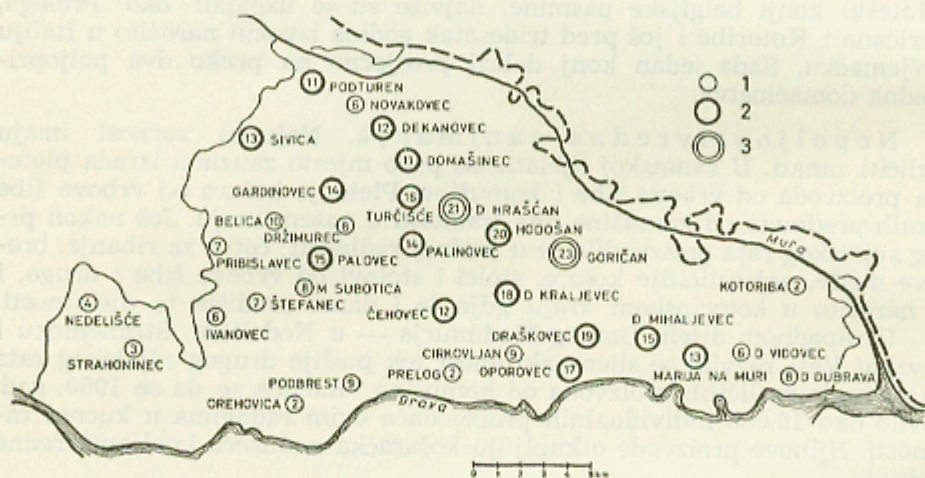
Općina	Proizvodi od komušine	Proizvodi od vrbove šibe
Kotoriba	—	86
Čakovec	86	3
D. Kraljevec	11	4
Prelog	—	7
Štrigova	3	—
Međimurje	100	100

¹⁷ Pletenjem košara od vrbove šibe i raznih predmeta od komušine uglavnom se bavi stanovništvo s područja Donjeg Međimurja. U Gornjem Međimurju se time bavi manji broj osoba jedino u općini Štrigova.

Vrijednost pletarske proizvodnje 1959. god. u Međimurju iznosila je blizu 750 miliona dinara, i stalno se povećava.¹⁸ 1959. god. vlastita proizvodnja košaračkih poduzeća iznosila je svega 32% ukupne vrijednosti proizvodnje. Razlog tome je što se košaračka poduzeća sve više orijentiraju na otkup proizvoda od individualnih proizvođača jer su veliki troškovi vlastitog poslovanja. Budućnost košaraštva je u organiziranoj kućnoj radinosti.

Industrija u gospodarstvu Donjeg Međimurja ima malo značenje. Godine 1953. u njoj je zaposlenoj tek oko 4% aktivnog stanovništva, uglavnom iz sela u blizini Čakovca. Gotovo sva industrija Međimurja je skoncentrirana u Čakovcu. Dobar prometni položaj i obilje radne snage, koja većinom dolazi iz obližnjih sela, daju Čakovcu izrazitu prednost pred ostalim mjestima.

Sl. 10. Radnici zaposleni van Međimurja 1960. godine.

1. do 10% ukupnog stan. naselja; 2. 10—20% ukupnog stan. naselja i 3. preko 20% ukupnog stanovništva naselja.

Fig. 10. Ouvriers travaillant en dehors du Međimurje en 1960.

1. à 10% du total de la population des habitats; 2. 10—20% du total de la population des habitats et 3 plus de 20% du total de la population des habitats.

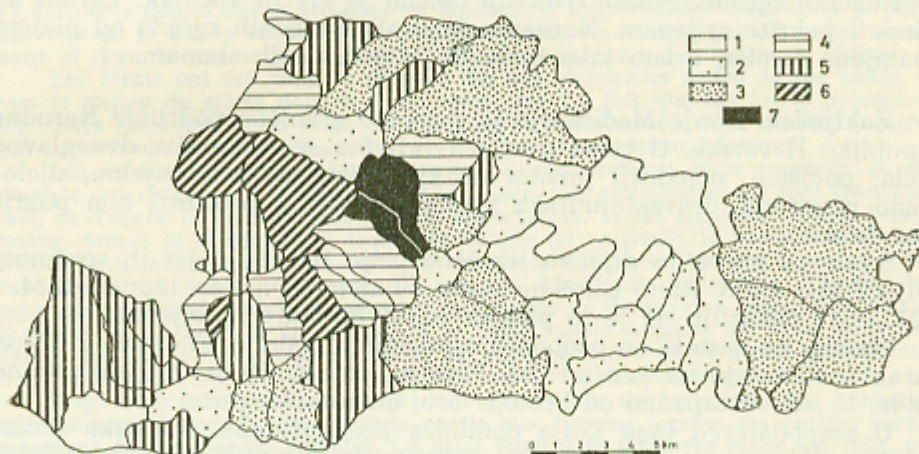
U obrađivanom području postoje samo manji pogoni tekstilne industrije u Prelogu i Kotoribi. Pogon u Prelogu izgrađen je nakon oslobođenja. U junu 1960. god. imao je 102 radnika. Proizvodi poluvunene tkanine za »Varteks« i za tekstilnu industriju u Krapini. Trikotaža u Kotoribi je pogon »MTC« iz Čakovca; počela je raditi tek početkom ove godine, a ima oko 70 radnika.

Jedino su još u D. Kraljevcu manja pilana i mlin, a kod Belice ciglana, gdje se glina otkapa s »dravske stepenice«.

¹⁸ Do 1. IX 1960. god. iznosila je već oko 800 miliona dinara.

Naselja. Najstarija naselja se spominju već u 13. stolj. dok su ostala osnovana uglavnom do 18. stoljeća.

Od druge polovine 17. stoljeća, pa sve do pred prvi svjetski rat, stara naselja sve brže rastu, ali ekonomski slabe. Neka sela dostižu maksimum stanovnika već pred prvi svjetski rat, a druga 1920-tih godina usprkos znatnih gubitaka u ratu. Ovo vrijedi za sela u istočnom dijelu Donjeg Medimurja, dok sela bliže Čakovcu stalno rastu. Od sredine trećeg decenija 20. st. broj stanovnika u naseljima istočno od Preloga stalno opada.

Sl. 11. Udio bijelih žita u žitaricama 1959. godine.

1. 6—15 %	5. 46—55 %
2. 16—25 %	6. 56—65 %
3. 26—35 %	7. 76—85 %
4. 36—45 %	

Fig. 11. Partie de blés blancs dans les céréales en 1950.

1. 6—15 %	5. 46—55 %
2. 16—25 %	6. 56—65 %
3. 26—35 %	7. 76—85 %
4. 36—45 %	

Veliki broj poljoprivrednika prodaje nerentabilne male posjede i odlazi s porodicom u naše bogatije i rjeđe naseljene krajeve (kolonizacija). Neki se pak poljoprivrednici prestaju baviti poljoprivredom, useljavaju se u gradove, te postaju uglavnom industrijski radnici.

Prema izgledu naselja se u ovom kraju mogu grupirati u dva glavna tipa: cestovni i gomilasti.

Cestovna ili nizna sela su brojem stanovnika manja od gomilastih. Nalazimo ih na prostoru podno »dravske stepenice«. U takvim selima kuće se redaju s obje strane ceste, kojoj su okrenute svojom užom stranom i dosta su blizu jedna drugoj. Kuće dužom stranom okrenute prema cesti su mlade i nastale su pod uplivom sličnih oblika u gradovima. Ovom tipu sela pripadaju Gardinovec i Držimurec.

U istočnom dijelu Donjeg Međimurja naselja su zbijena, nepravilna oblika i brojem stanovnika velika (prosječno preko 2000 stanovnika). Ova sela gomilastog tipa su normalni oblici u suhim predjelima panonske nizine i nastala su svuda tamo gdje su naseljavanja vršena spontano.¹⁹ Danas su ova arhaična sela guste strukture. Nekadašnje slobodne površine u selima jako su smanjene izgradnjom novih kuća i gospodarskih zgrada.

I većina kuća gomilastih sela okrenuta je prema cesti svojom užom stranom. Dvorišta su prostrana, a po njihovim rubovima razmještene su gospodarske zgrade. Pozadi dvorišta obično je vrt ili voćnjak. Zgrade su zidane i pokrite crijepom. Neznatan je broj stambenih zgrada od pletera i nabijene zemlje, a isto tako malo ih je pokrivenih slamom.

Zaključak. Donje Međimurje je sjeverno granično područje Narodne Republike Hrvatske. U tome prostoru reljefno se izdvajaju dva glavna dijela: povišeni, ocjeditiji prostor na sjeverozapadu i aluvijalna, djelomično plavljena, dravsko-murska nizina, koja je u prošlosti bila pokrivena šumom.

Šume su najvećim dijelom iskrčene prije 19. stolj., jer ih sredinom stoljeća ima malo. Rano iskrčene šume i najstariji popisi župa (1334. i 1501. god.) dokazuju da je to prostor relativno stare naseljenosti.

Naselja su nastala na pogodnijim mjestima podalje od Drave i Mure. Karakteristično je da istočno od Preloga stanovništvo brojem stalno opada. U selima zapadno od Preloga broj stanovnika raste.

U gospodarstvu toga kraja dominira poljoprivreda. Ratarska proizvodnja usmjerena je uglavnom na podmirenje domaćih potreba. Najviše se uzgajaju žitarice, a na prvom mjestu je kukuruz. Stočarstvo se intenzivnije razvija tek u novije vrijeme. Najviše se pažnje polaže na uzgoj svinja i goveda.

Posjedi su mali, ali intenzivno obrađeni. Ovo je žarište duge i velike emigracije, koja se javlja već krajem prošlog stoljeća, ali je najintenzivnija bila u trećem deceniju 20. vijeka.

Industrija nije razvijena, pa su u njoj minimalne mogućnosti zaposlenja. U posljednje vrijeme organizirana domaća radinost znatno poboljšava materijalno stanje jednog dijela Međimuraca. Višak radne snage će i nadalje tražiti zaposlenje, stalno ili povremeno, u mnogim mjestima naše domovine.

¹⁹ A. Melik, »Kmetška naselja na Slovenskem«, Geografski vestnik IX.

RÉSUMÉ

Le Medimurje Inferieur
(Aperçu régional)

par S. Laci

Le Medimurje est une partie de la Croatie du Nord située immédiatement le long de la frontière hongroise. La division du Medimurje en Supérieur et Inférieur résulte des caractères du relief de la région. Le Medimurje Supérieur est vallonné; le Medimurje Inférieur embrasse une surface plus élevée au nord-ouest, notamment les dernières pentes des Montagnes de Medimurje (Medimurske Gorice), et la plaine alluviale de la Drava et de la Mura (dravsko-murska nizina) qui débordent facilement et dont la végétation naturelle initiale comprenait des forêts de chêne.

Les forêts ont été dans la plupart des cas, défrichées avant le 19e siècle, car vers le milieu du siècle dernier il en reste peu. Le fait que les forêts avaient été défrichées assez tôt et les registres des paroisses des années 1334 et 1501 prouvent que ce territoire avait été habité à une époque relativement lointaine.

Les agglomérations s'étaient formées à des endroits plus propices et plus éloignés des rivières de la Mura et de la Drava. Ces agglomérations sont d'ancienne date, et d'après le nombre d'habitants, importantes. Il est significatif qu'à l'est de Prelog, depuis le milieu de la troisième décennie de ce siècle, le nombre d'habitants diminue continuellement. Une forte et constante émigration en est la cause. Dans les villages à l'ouest de Prelog, le nombre d'habitants augmente. D'après leur apparence, ces agglomérations peuvent se grouper en deux types essentiels: «le type de plaine ou le long de la route», et le type appelé «tassé». Ce type de village «tassé» est une forme fréquente dans les régions arides de la plaine panonienne et a été créé partout où la colonisation s'était faite spontanément.

L'agriculture est prédominante dans l'économie de la région. La production agricole répond dans la plus grande partie aux besoins locaux. On cultive surtout la pomme de terre et les céréales. Le maïs vient à la première place (en 1959, plus de 50% de toutes les surfaces de culture de céréales était sous le maïs). On cultive surtout le maïs du pays, car la paille de maïs de la sorte hybride ne convient pas à la fabrication de divers produits de l'artisanat domestique (sacs, paillasons etc...). On cultive le blé sur les surfaces plus propices, donc plus élevées au nord-ouest. La part du blé à rendement supérieur croît rapidement; en 1960, plus de 40% de la surface totale de culture de blé en était recouverte. Le seigle, l'orge et le sarasin sont moins cultivés.

Ce n'est qu'à une époque plus récente que l'élevage s'est développé plus intensément. On élève surtout les porcs et les boeufs.

Les propriétés sont petites, en moyenne deux hectares, mais elles sont cultivées efficacement. Cette région a été le foyer d'une longue et importante émigration qui s'annonçait importante déjà à la fin du siècle passé, et qui a été la plus prononcée dans la troisième décennie du 20e siècle. L'émigration se dirigeait surtout vers les pays d'outre-mer et en deuxième lieu vers l'Europe occidentale. Il est à noter que les habitants du Medimurje émigrent à l'étranger davantage jusqu'à la Deuxième guerre mondiale tandis que l'après-guerre montre une tendance appesée.

L'industrie n'y est pas développée, de sorte que les possibilités d'embauche sont minimes. Ces derniers temps l'artisanat domestique bien organisé (notamment la vannerie employant les branches de saule et la paille de maïs) a considérablement amélioré l'état matériel d'une partie du Medimurje. Le surplus de la main d'oeuvre continuera à chercher des emplois temporaires et permanents dans d'autres parties du pays.

(Traduit par A. Polansćak)